

За една проява на морфологично влияние на старобългарския език върху древноруския/староизточнославянския. Пространствени конструкции с предлог *по*^{*}

Мартин Стефанов

Вместо увод

Грамматическата категория „падеж“ е сложна, комплексна и трудно подаваща се на анализ граматическа категория, тъй като се отличава с висока степен на абстракция и навлизането в нейните значения не е никак лесна задача. Изследванията в тази насока търпят сериозно развитие през годините, но настоящото проучване няма за цел да проследи това развитие. То ще се ползва от някои от достиженията в развитието на научната мисъл по проблема. Става въпрос за разглеждането на предложните конструкции като едно смислово и семантично цяло.

Интересът към тази страна на проблема се появява едва през седемдесетте години на ХХ век, което не е случайно. Това е периодът, в който преобладава структурно-семантичният подход в езикознанието (Ivić 2001). Синтактичните и морфологичните явления се разглеждат откъм тяхната значеща страна, а значещите единици се определят семантически на основата на тяхното синтактично или морфологично поведение. Установява се, че значещата страна на думата или израза притежава различни нюанси и, следователно, може да се разложи на няколко различителни семантични белега. С други думи, именно това е периодът, в който на предложните конструкции започва да се гледа като на една обща смислова, синтактична и семантична цялост.

Употребата на термина *предложна конструкция* вместо *предложно-падежна конструкция*, използван от някои автори и характерен за сръбската и хърватската филологическа традиция, също е продиктуван от това разбиране. Според мен терминът *предложно-падежна конструкция* не е достатъчно прецизен, тъй като позволява разглеждането на предлога като единица, която се намира извън конкретното падежно значение, носено от дадената конструкция. Друг термин, който трябва да бъде предварително уточнен, е терминът *падежен облик*, който също може да доведе до заблуда и неразбиране на същността на граматическата категория „падеж“. Това е причината да отдам предпочитание на термина *деклинационен облик*.

Употребата на споменатите два термина е до известна степен повлияна от синтагматичната теория на сръбския езиковед А. Белич. Ключовите понятия в неговата концепция са „*вътрешно единство*“ и „*езиков потенциал*“, тъй като именно върху тях се опира същността на всички (косвени) падежи. Тя се съдържа във вътрешното единство, което образуват конститутивните членове на падежната синтагма, и по-точно в ролята,

---

* Статията се издава по проект 152 / 8.05.2013 г. към ФНИ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Електронна среда за единна научна информация на Факултета по славянски филологии на Софийския университет (ЕСЕНИ).

която подчинения член на синтагмата изпълнява спрямо главния. А. Белич казва: „Јер зависне синтагме откривају унутрашњи језички потенцијал речи које врше службу субјекта и предиката; како и свака од оних речи којом се откривају елементи језичког потенцијала субјектове или предикатове речи има свој језички потенцијал, који се може открити другим речима, а те друге речи имају опет свој језички потенцијал, и тако даље, то је потпуно да цела језичка архитектоника почива на развијању односа који потичу од онога што се по природи сваког језика и сваког мишљења крије у субјекатским и предикатским деловима реченичним“ (Белић 1958: 106).

Не бих могъл обаче да се съглася с разбирањето на А. Белич за ролята на предлозите и деклинационните облици в падежната конструкција като за детерминатори, чиято задача е да разграничават различните падежни значенија на дадена конструкција. Предлозите би трябвало да се разглеждат като един от конститутивните членове на падежната конструкција и като част от вътрешното единство, за което говори А. Белич. Що се отнася до деклинационните облици, А. Белич признава, че има някои по-особени случаи, в които деклинационният облик поема цялата тежест на диференцирањето на падежното значение. Такива примери са: *Дај ми хлеб: Дај ми хлеба* (Белић 1958).

Според мен обаче јавлението, което се наблюдава в последните два примера далеч не е изолирано. То може да се види и в примерите на А. Белич от въведението към раздела за синтагмата в „О језичкој природи и језичком развитку. Лингвистичка испитивања. књ. I“: *орати земљу и орати ѿлуом и ралицом*. Става въпрос за врзката между глагола (или вџобше главния член на падежната конструкција) и деклинационни облик за даден падеж. Въпреки факта, че двата конституираци члена на падежната конструкција сами по себе си съставят никаква представа, според мен едва с установавяњето на врзката между управљавачи член на падежната конструкција и деклинационни облик за дадени падеж става јасно граматическото значение. С други думи, единството между главния член на падежната конструкција и деклинационни облик образува количеството информација, необходимо за изразјаването на даденото граматическо значение, т.е. ролята на деклинационни облик далеч не само диференцираца, както отбелязва А. Белич. Според мен врзката в падежната конструкција е двустранна – от една страна, главният конституирац член на падежната конструкција се свързва с подчинения, но, от друга страна, той установява врзка и с деклинационни облик за дадени падеж. По този начин се установява единство между по-общата представа и конкретното граматическо значение.

Тук бих искал да направя и уговорката, че начинът на отбелязване на предложните конструкции по-нататък в разработката, а имено като *по* + дателен падеж, *по* + местен падеж, *по* + винителен падеж и т.н. е продиктуван единствено от съобразјаването с терминологијата на цитираните автори и би следвало да се разбират като *по* + деклинационен облик за дателен падеж, *по* + деклинационен облик за местен падеж, *по* + деклинационен облик за винителен падеж и т.н. Така разглеждани, тези конструкции представят *модели на предложни конструкции*¹, т.е. конструкции, абстрахирани от конкретното си значение.

---

1 Терминът е заимстван от изледването на П. Пипер „Обележавање просторних односа предложко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику“ (Пипер 1977-78).

2. Цел на изследването

Целта на изследването е да се проследят сходствата в употребата и в свързването в предложни конструкции с различни деклинационни облици на предлога *по* в древноруски (староизточнославянски) и старобългарски (старославянски) вследствие на контакта между двата езика и вероятното влияние на старобългарския върху древноруския в това отношение. Ще бъде направен опит да се проследи и понататъшното развитие на въпросните конструкции в български и руски език. В изследването си ще се опирам главно на материал от книгата на Р. Павлова „Пространственные конструкции в древнерусском языке в сопоставлении с древнеболгарским языком“ (Павлова, 1977). Въпреки факта, че в монографията ѝ пространствените конструкции са разгледани в съпоставителен план, голяма част от резултатите може да свидетелстват за влияния, породени от влизането в контакт на двата езика.

3. Фактори, които затрудняват категоричността на изводите

Естеството на разглеждания проблем обаче силно затруднява точното определяне на дадено явление като възникнало в резултат от контакта между двата езика. На първо място трудност представя липсата на по-голям брой писмени свидетелства и поставянето под въпрос на данните в някои от тях. От друга страна, извеждането на подобни заключения е затруднено от факта, че става въпрос за два славянски езика, тъй като все още има доста неясноти по въпроса за развоя на праславянския език – хронологически и географски. Поради това е по-коректно да се говори за предполагаемо влияние на старобългарския език върху древноруския. Трудност представя, както вече беше отбелязано, и изключително сложната тематика, каквато са падежите и техните значения.

4. Пространствени конструкции с предлог *по* и местен падеж

Както отбелязва Р. Павлова, пространствените конструкции с предлог *по* и местен падеж в значение 'следване в пространството' се появяват и в старобългарски и в древноруски (Павлова, 1977: 69, 73).

в стб.: вѣсь миръ по немь ѿдѣ (Зогр. Ио XII, 19)

вндѣвъ ѿ по себѣ ѿдѣшта (Зогр. Ио I, 38)

в дрвнр.: погна по них (Лавр. 986, л. 32)

идуть по мнѣ (Лавр. 945, л. 16)

Честотата на употреба на тази конструкция в сравнение с конкурентните конструкции *за* + творителен падеж и *въ слѣдѣ* + родителен падеж е по-висока и в двата езика.

4.1. Пространствени конструкции с предлог *по* и местен падеж в старобългарски език

В старобългарски обаче пространствената конструкция *по* + местен падеж е в синонимни отношения с конструкцията *въ слѣдѣ* + родителен падеж, докато *за* + творителен падеж почти не се употребява (Павлова, 1977: 70).

въ слѣдѣ мене ѿдетѣ

(Зогр. Лк XIV, 27)

градѣта въ слѣдѣ мене

(Зогр. Мк IV, 19)

Това е засвидетелствано в редица случаи, като често се наблюдава редуването на двете конструкции както на паралелни места в старобългарски текстове, така и в едни и същи текстове (Павлова, 1977: 70).

4.2. Пространствени конструкции с предлог *по* и местен падеж в древноруски език

В древноруски ситуацията е малко по-различна. Пространствената конструкция *по* + местен падеж в значение 'следване в пространството' наистина се отличава с по-голяма фреквентност в сравнение с конкурентните ѝ конструкции *за* + творителен падеж и *въ слѣдѣ* + родителен падеж (конструкцията *въ слѣдѣ* + родителен падеж е засвидетелствана само в църковно-житиенски текстове), но това трае само няколко века - между XI и XIV в. (Ломтев, 1956). Пак според Т. П. Ломтев (Ломтев, 1956) конструкцията *по* + местен падеж е синонимна на конструкцията *за* + творителен падеж, което довежда до влизането им във вътрешноструктурно противоречие и отпадането на пространствената конструкция *по* + местен падеж и запазването на *за* + творителен падеж. Не е изяснено кога точно се е случило това. Твърдението на Т. П. Ломтев обаче отговаря на данните, които привежда В. Н. Топоров, според когото пространствените конструкции *по* + местен падеж в книжовния език от XVI - XVII били редки, а през последните 150 години въобще не са употребявани (Топоров, 1961: 54).

Това се потвърждава и от академичния „Словарь русского языка XI - XVII вв.“ (СРЯ, 1989). В него, освен значението 'следване в пространството', сред пространствените значения на конструкцията *по* + местен падеж е споменато още едно значение: „Употребява се при указване на обект, в непосредствена близост, в непосредствено съприкосновение с който се намира нещо или някой“ (там, 117). Посочени са и два примера:

прильпе дѣла моя по тебѣ

Псалт. Чуд. XI в.

да же вѣхѣ по Юданѣ, то ти глаголахѣ: Не подобаетъ емѣ сѣдѣти (Ж. Ио. Злат.) ВМЧ,

Ноябрь 13-15, 1043. XVI в. ~ XV в.

Въпросните примери обаче трудно могат да бъдат привеждани като пространствени конструкции със свое собствено значение, тъй като в първия пример е осезаемо значението 'следване в пространството', откъдето най-вероятно е произлязъл, а вторият пример е в пряка връзка със значението 'последовател, привърженик на дадено лице': „Указва на лице, чийто привърженик се явява някой“ (там, 117). Потвърждение на твърдението на В. Н. Топоров откриваме и в академичния речник на съвременния руски език „Словарь русского языка“ (СРЯ, 1983), в който няма нито една пространствена конструкция с предлог *по* и местен падеж.

В редки случаи пространствената конструкция *по* + местен падеж влиза в отношения на конкуренция с конструкциите *по* + винителен падеж и *по* + дателен падеж. *По* + винителен падеж се употребява най-често с глагола *послать* и одушевено съществително или местоимение (Павлова, 1977: 72):

въ ѿдинѣ ноцѣ присла по ма князь дѣдѣ (Лавр. 1097, л. 89)

Съществува обаче и семантично различие между конструкциите *по* + местен падеж и *по* + винителен падеж, тъй като втората е носител на определени целеви отношения. (там, 73). Конструкциите *по* + дателен падеж с глагол *послать* са още по-редки (там, 73).

посла виричи по товаромъ (Лавр. 992, л. 42 об.)

От казаното дотук за пространствената конструкция *по* + местен падеж се вижда вероятното влияние върху древноруски от страна на старобългарски поне в първите векове от развитието на руския език, което личи от по-честата, макар и не с такава фреквентност като в старобългарски, употреба на конструкцията. Това потвърждава и П. Филкова в своята книга „Старобългарские традиции в истории русского литературного языка“ (Филкова, 1991). Сред многото други свидетелства за старобългарско влияние върху древноруски, авторката отбелязва и конструкцията *по* + местен падеж в значение 'действие, което се извършва зад някого/нещо'(Филкова, 1991):

народи по немъ идоша (Зогр., Мат. 14,13)

Впоследствие конструкцията *по* + местен падеж бива разколебана от паралелната употреба с други конструкции и накрая изместена от конструкцията *за* + творителен падеж.

Говорейки за пространствените конструкции с предлог *по* и местен падеж, не мога да не се спомене неговата употреба в две други значения, а именно: 'действие или събитие, след приключването на което нещо се случва (произтича)', т.е. темпорално значение и 'посочване обекта на чувството' при глаголи и съществителни за чувства. Употребата на предлога *по* и в двете значения е обусловена от значението 'след', 'после', което означава, че е много вероятно заслугата за това да е на пространствената конструкция *по* + местен

падеж в значение 'следване в пространството'. За темпоралното значение на предлога *по* пише М. Ивич в своята статия „О предлогу по у српскохрватском језику“ (Ивић, 1951-52), в която отбелязва, че възникването му се дължи именно на значението 'след', 'после'.

Темпоралните конструкции с предлога *по* са характерни и за руски език - както в по-ново време, така и в стария език. За това свидетелстват академичните речници „Словарь русского языка XI - XVII вв.“ (СРЯ, 1989) и „Словарь русского языка“ (СРЯ, 1983). В речника на стария език обаче е отбелязана темпоралната употреба на предлога *по* (в значение 'действие или събитие, след приключването на което нещо се случва') както с местен падеж, така и с дателен падеж, а в речника на съвременния език употребата с дателен падеж в това значение липсва. Употребата на предлога *по* с местен падеж с темпорално значение е отбелязано като старобългаризъм от Р. Павлова в книгата ѝ „Болгарско-руски и руско-болгарски езиковне связи“, където авторката определя като старобългаризъм конструкциите от типа „*по моему ошестви свѣта сега*“. (Павлова, 1979) Времето на появата и изчезването на темпоралната конструкция *по* + дателен падеж, както и причините за нея не са ми известни. Темпоралните конструкции с предлог *по*, носещи значението 'след', 'после' не са характерни за съвременния български език.

Когато става въпрос за втория тип конструкции - тези за изразяване обекта на чувството - те са характерни както за съвременния български, така и за съвременния руски език. За тях нямам данни да са заети в руски в резултат от контакта със старобългарски. Това обаче е много възможно. В подкрепа на подобно предположение се явява фактът, че в древноруски в това си значение предлогът *по* се е употребявал само с местен падеж (СРЯ, 1989: 118), а употребата с дателен падеж (СРЯ, 1983: 149) е възникнала по-късно. Това е логично с оглед на вероятния произход на този тип конструкции, а именно от значението 'след', 'после', характерно и за конструкциите *по* + местен падеж в значение 'следване в пространството'. Хипотезата за произхода на този тип конструкции се потвърждава и от техния еквивалент в сръбски и хърватски - *за* + творителен падеж - конструкция, която в своето пространствено значение е конкурентна на *по* + местен падеж в значение 'следване в пространството'.

Разглеждането на последните две значения на конструкцията *по* + местен падеж, които не са темпорални по своята същност, но най-вероятно са възникнали от темпоралното ѝ значение показва, че влиянието на старобългарски в това отношение вероятно се простира върху много по-голям смислов обем.

5. Пространствени конструкции с предлог *по* и дателен падеж

Разглеждайки пространствените конструкции с предлог *по* и дателен падеж в старобългарски и древноруски, Р. Павлова достига до много по-категоричен извод - пространствената функция на конструкцията е двойка и изцяло съпада в двата езика (Павлова, 1977: 117).

5.1. Пространствени конструкции с предлог по и дателен падеж в старобългарски език

От една страна, с глаголи за движение пространствената конструкция *по* + дателен падеж означава 'пространството, в което протича пътят на движение'. В този случай зависимата дума обикновено е съществително име, което има в семантичния си обем признака 'повърхност', въпреки че това не е задължително (Павлова, 1977: 110).

повели ми прити къ тебѣ по водамъ

(Зогр. Мат. XIV 28)

по водаѣ идъ

(Супр. 60, 9)

В това значение на конструкцията *по* + дателен падеж се среща и *по* + местен падеж, но много рядко. Р. Павлова отбелязва само два примера (там, 111). Друга конструкция, която се употребява в значението 'път на движението' е безпредложният творителен падеж, който, както отбелязва Р. Павлова е характерен в тази си функция и за древноруски (там, 112, 115).

идѣштем же имъ пѣтемъ

(Супр. 20, 4)

От друга страна, конструкциите с глагол, който не е за движение и съществително - название на пространствена единица означават 'разпространение в пространството'. За това значение свидетелстват и такива показатели като представките *раз-*, *про-*, *по-*, както и местоименията *всѣ* и *всѣде* и числителното *оба* (там, 112). Въпросните показатели указват на разсредоточаването на действието и съвпадат семантично с въпросното значение на предлога *по*.

расъпахомъ прѣстѣ твоа по земли

(Супр. 268, 8)

и свѣтити по всемѣ преторѣ

(Супр. 222, 2)

Наличието на допълнителни показатели, както отбелязва Р. Павлова, създава възможност за възникване на значението разпръснатост на действието или широко разпространение на действието на повърхността на пространствена единица дори в конструкции с глаголи за движение (Павлова, 1977: 112).

рашѣдъшѣ сѣ пѣстѣни сѣи

(Супр. 292, 4)

иде по всемѣ градѣ

(Зогр. Лк VIII 39)

В близко пространствено значение според Р. Павлова се намира конструкцията *по* + винителен падеж (там, 113). Тя обаче е много рядка в старобългарски език, а освен това е и

доста специфична. Тя, заедно с други конструкции като *на* + винителен падеж и *у* + винителен падеж са обект на изследване в статията на В. Гешев „Възможни старобългарски свидетелства за древни значения на индоевропейския винителен падеж“ (Гешев, 1999). От друга страна, позовавайки се на В. Н. Топоров, Р. Павлова отбелязва, че в това значение се наблюдава и *по* + местен падеж, но данни за това има само в среднобългарския период.

5.2. Пространствени конструкции с предлог *по* и дателен падеж в древноруски език

Употребата на предлог *по* с дателен падеж в древноруски е идентична с тази в старобългарски и в двете си значения. С глаголи за движение и название на пространствена едница с лексико-семантичен обем 'повърхност на пространство' означава движение, концентрирано на определена линия (Павлова, 1977: 114).

иде вольга по дерьвьстѣи земли

(Лавр. 946г., л.17)

сѣдаше ѿ гдѣ пътемъ по пѣстѣини

(Лавр. 986г., л.52)

В това си значение *по* + дателен падеж влиза в конкуренция с безпредложния творителен и в древноруски.

И в значението 'разпръснатост на действието' древноруски показва същите черти като старобългарски. В конструкциите участват предимно глаголи, които не изразяват движение. Дори показателите са същите - представките *роз-*, *про-*, *по-*, местоименията *всь* и *всьде*, както и числителното *оба* (там, 115).

и разсточи нзи по странам

(Лавр. 1068г., л.57 об.)

сзъываше болгарѣ своѣа по вьсѣм градомъ

(Лавр. 996г., л.43)

и многа села воеваша по обѣма странама

(Лавр. введ., л.2 об.)

И в древноруски, както и в старобългарски, значението 'разпръснатост на действието' може да се постигне с глагол за движение. Указва се на пътят на движение, но нецеленасоченото движение довежда до значението разпръснатост (там, 116).

возити по городѣ

(Лавр. 996, л. 43 об.)

Значението е по-ясно в съчетание със съществително име със значение 'вътрешно пространство' (там, 116).

ходи по манастиремъ

(Лавр. 1051г., л.53)

В това значение на конструкцията *по* + дателен падеж в древноруски конструкции *по* + винителен падеж и *по* + местен падеж не са конкурентни, но това, както видяхме по-горе, не може да се твърди и за старобългарски.

Академичните речници „Словарь русского языка XI -XVII вв.“ (СРЯ, 1989) и „Словарь русского языка“ (СРЯ,1983) в общи линии потвърждават посочените пространствени значения на предлога *по* с дателен падеж, като и двата речника добавят по още две чисто пространствени значения, които обаче лесно могат да се обяснят с влиянието на посочените по-горе конструкции на предлога *по* с дателен падеж или конструкции с други падежи.

Така например, в академичния речник на стария език (СРЯ, 1989) предлогът *по* с дателен падеж намира място в конструкции, означаващи 'предел, граница на нещо' (там,116) и 'насочване на действието към даден обект' (там, 115). Конструкцията със значение 'предел, граница' лесно могат да се обяснят с влияние от страна на конструкциите *по* + винителен падеж, характерни както за древноруски, така и за съвременния език. Показателен в това отношение е фактът, че въпросното значение днес се свързва единствено с конструкциите *по* + винителен падеж, а не с тези с *по* + дателен падеж. Що се отнася до *по* + дателен падеж в значение 'насочване на действието към даден обект', то трябва да отбележа, че в значението се включва и семантичният признак 'частично (или цялостно) обхващане на обекта от действието', което го поставя в отношение със значението 'разпространение на действието'.

В академичния речник на съвременния език (СРЯ, 1983) от друга страна като допълнителни пространствени значения на конструкцията *по* + дателен падеж са отбелязани 'повърхност, подложена на обработка' (там, 148) и 'насочване на действието към даден обект [с частично (или цялостно) обхващане на обекта от действието]' (там, 149). Втория тип конструкции вече разгледахме, а що се отнася до първия, то те също могат да бъдат вместени в значението 'разпространение на действието', но в неговата резултативна част. Това личи и от приведените в речника примери „Роспись по фарфору“ и „Резьба по дереву“ (там, 148).

В заключение може да се отбележи, че конструкциите на предлога *по* с дателен падеж в пространствено значение в старобългарски и древноруски показват пълно сходство както в двете си основни значения, така и при употребата на различни показатели, които понякога обуславят въпросните значения, а дори и при употребата на конкурентни конструкции. Подобно пълно сходство, според мен, не може да бъде плод на случайност. Затова смятам, че то се дължи на влиянието на старобългарския език върху древноруски, в следствие от влизането в контакт на двата езика.

Сред конструкциите на предлога *по* с дателен падеж бих искал да отбележа и вероятното руско влияние върху българския език, макар и в един по-късен период - Възраждането, във връзка с един вид конструкции, които днес са загубили пространственото си значение, но според мен то е в основата на възникването им.

Става въпрос за конструкциите с предлог *по* и дателен падеж в руски език, които означават 'област, сфера на проявяване на действието, състоянието' (СРЯ, 1983). Това са конструкции от типа на: "Занятия по артиллерии. Исследование по физике. Приказ по школе. Хлопоты по хозяйству." (там, 149). Въпросното значение намира място и в академичния „Речник на българския книжовен език“ (РБКЕ, 2004) - 'посочване на сфера на дейност, знания, специалност, занимания, интереси, разговори и под' (там, 628).

Приведени са следните примери: „...книги по литература, ...час по география, ...учител по музика, ...сказки по земеделие, ...треньор по бокс“ и др. (там, 628).

В основата на възникването на тези конструкции според мен стои пространствената конструкция *по* + дателен падеж. За пространствената семантика, скрита в значението им свидетелства и речниковата парафраза както в руския, така и в българския речник, която включва лексемите област и сфера. Така синтагмата 'учител по музика' може да бъде заменена с 'учител в областта на музиката', 'треньор по бокс' - с 'треньор в областта на бокса', 'книги по литература' - с 'книги в областта на литературата' и т. н. Това се потвърждава и от теоретичната възможност за замяна на някои от тези конструкции в останалите южнославянски езици (сръбски, хърватски и словенски) с конаструкции, които включват лексемата 'област', нпр. 'profesor na području jezikoslovlja'. Когато си представим пространственото значение на въпросните конструкции, не е трудно да усетим и значението 'разпространение в пространството', което донякъде се потвърждава и от употребата на този тип конструкции в южнославянските езици (с изключение на български) и западнославянските езици с предлозите *z* и *iz*.

Този тип конструкции в значение 'област, сфера на действие' с предлог *по* (и дателен падеж в руски език) не са характерни за южнославянските и западнославянските езици. Наличието им в българския език отдавам на силното влияние, което руският е имал в българските земи в епохата на Възраждането, както и на малката вероятност този тип синтагматични отношения да са се развили сами в българския език във въпросната епоха.

Това, разбира се, е все още само в сферата на предположенията. При проверката в раздела "Хронология на книгите на български език", част от "Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания. 1806-1878. т. I" (Стоянов, 1957), обаче се намират примери за подобна употреба: "Краткий учебник по всеобща история. Г. Вебер. Ч. I. прев. Н. Казанакли. Бол. 3367" (там, 481), "Брошура втора по истий предмет...[П. Кисимов] бол.4547" (там, 481), "Учебник по географията на Азия, Африка, Америка, Австралия, Европа. К. Смирнов. Вн. 8481" (там, 494). Цитираните заглавия са регистрирани съответно през 1864 г., 1865 г. и 1874 г. В *Хронологията* фигурират и по-спорни примери като: "Ръководство по звучната метода. Р. Ка[роле]ва. Цр. 4481" (там, 491) от 1872 г., "По възпитанието на девойките. [Фенетон] прев. А. Шопов. Цр. 8068" (там, 493) от 1874 г. и „Буквар по нагл. гласна метода. Д. Благоев. Вн. 296“ (там, 494) от 1875 г. Наистина, цитираните примери представят една малка част от всички регистрирани заглавия през периода 1806 – 1878, но заслужават да бъдат отбелязани.

6. Конструкции с предлог *по* и винителен падеж.

В областта на конструкциите с предлог *по* и винителен падеж не се наблюдават сходства в употребата в старобългарски и древноруски, а също така и в съвременните езици. За конструкциите с предлог *по* и винителен падеж в старобългарски вече споменах по-горе във връзка с конструкцията *по* + дателен падеж. В древноруски *по* + винителен падеж влиза в отношения на конкуренция с *до* + родителен падеж

7. Заключение

В заключение ще отбележа, че на основата на огромното сходство в употребата на конструкциите с предлог *по* и местен падеж, както и на тези с предлог *по* и дателен падеж, може с голяма сигурност да се предположи влияние от страна на старобългарски при възникването им в древноруски в следствие от контакта между двата езика. Особено впечатление прави пълното сходство в употребата и значението на пространствените конструкции с предлог *по* и дателен падеж.

В процеса на изложението се видя, че някои от тези употреби са живи и до днес. Установи се и влиянието им върху образуването на други конструкции, както и вероятността за влияние от страна на руски върху български в по-ново време.

Списък на използваните съкращения*

- Зогр. Зографское евангелие, изданное В. Ягичем. *Quattuor evangelium Codex Glagolitiens olim Zographensis*.
- Супр. Супральская рукопись, труд на Сергея Северьянова, издание отделения русского языка и словесности Имперской академии наук. Петроград, 1904.
- Лавр. Лаврентьевская рукопись. - Полное собрание русских летописей, издаваемое постоянного историко-археологической комиссии Академии наук СССР, т. I, издание второе, Л., 1926.

*Списъкът на използваните източници е по Р. Павлова, 1977.

Библиография

1. РБКЕ, 2004 - Речник на българския книжовен език, т. 12, С, Българска академия на науките, 2004.
2. СРЯ, 1983 - Словарь русского языка, т. 3, издание второе, исправленное и дополненное, Москва, Академия наук СССР, 1983.
3. СРЯ, 1989 - Словарь русского языка XI - XVII, т. 15, Москва, Академия наук СССР, 1989.
4. Белић 1958 – Белић, А. О језичкој природи и језичком развоју. Лингвистичка испитивања. књ. I. Београд, 1958, 103-143.
5. Гешев, 1999 - Гешев, В. Възможни старобългарски свидетелства за древни значения на индоевропейския винителен падеж. - *Paleobulgarica*, 22, 1999, N4, 96-103.
6. Ивић, 1951-52 - Ивић, М. О предлогу по у српскохрватском језику - *Јужнословенски филолог*, XIX, књ. 1-4, 1951-52, 173-212.
7. Ломтев, 1956 - Ломтев, Т. П. Очерки по историческому синтаксису русского языка. М., 1956. цит. по Павлова, 1977.
8. Топоров, 1961 - Топоров, В. Н. Локатив в славянских языках. М., 1961. цит. по Павлова, 1977.
9. Павлова, 1977 - Павлова. Р. Пространственные конструкции в древнерусском языке в сопоставлении с древнеболгарским языком. София, 1977.

10. Павлова, 1979 - Павлова, Р. Болгарско-русские и русско-болгарские языковые связи. София, 1979.
11. Пипер 1977-1978 – Пипер, П. Обележавање просторних односа предлошким и падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику. У: Прилози проучавању језика, 13-14, Нови Сад, 1977-78, стр. 1-53.
12. Стоянов, 1957 – Стоянов, М. Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания. 1806-1878. т. I. София, 1957.
13. Филкова, 1991 - Филкова, П. Староболгарские традиции в истории русского литературного языка, София, 1991.
14. Ivić 2001 – Ivić, M. Pravci u lingvistici. I. Beograd, 2001.